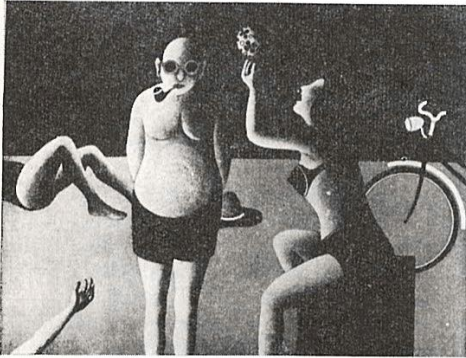

PRIZORI MILANA
STANOJEVA

Za rascvat starih tehnika umetnosti oduvek su se brinuli mladi oblici, novi oblici izražavanja i saopštavanja. Namerano upotrebljavam reči koje pripadaju etimologiji književne kritike, jer se radi o jednom novom vidu grafike koja vraća pomalo patetično dostojanstvo ljudskoj situaciji i ljudskoj figuri u njihovom literarnom smislu, ne narušavajući nipošto čistotu blistavo jednostavnog i bogatog asocijativnog likovnog jezika kakav je onaj s najnovijih grafičkih listova u akvatinti Milana Stanojeva.

SVET APOKALIPSE ILI
SVET PREOBRAZAJA

Drevni nirnberški bakrorezac imao je lak posao uz Lutera i Gutenberga u umnožavanju biblijske slike sveta. Njegova literarna invencija bila je biblijska invencija Apokalipse, a njegova umetnost nije posedovala smelost da se bavi sobom kao predmetom, niti ljudskim sadržajima izvan religioznih. Literarnost Direrove grafike je, dakle, bila direktna kao i u bronzanoj plastici Giberitijevoj vek ranije, kao i u bezbrojnim delima slikarstva od Đota do Ruoa. Ali njihova likovna vizija dala im je anđeoska krila izvan božije milosti, a proročki glas, istinitiji od jednačine božijih zapovesti i Strašnog suda, naslutio je budući svet bez boga. »Svet umetnosti nije svet besmrtnosti nego svet preobražaja. Danas se život umetničkog dela sastoji u metamorfozama, kaže Malro. Svet u kome mi živimo je svet krajnjih konzekvenci otvorene Ničeve filozofije i Marksove analize viška vrednosti. Svet nesavršen, čiji je san o čovekovom preobražaju zajednički i filozofu i pesniku, i Marksu i Rembou, a njegovo političko biće razjedinjeno ideološkim pragmatizmom i konfrontacijama tri sveta, stoji ponovo pred apokaliptičnim

pitanjem uništenja. Kao što je svoju materijalnu sferu života doveo do neslućene skale potrošnih dobara i njihove progresivne proizvodnje, tako je i u sferi duhovnih vrednosti i nadgradnje izazvao najrazličitije tendencije eksplozivnih brzih promena koje su stavile u pitanje egzistenciju svih postojećih estetičkih vrednosti i filozofskih postulata. Tehnika i nauka su promenile lice zemlje i sveta, politika postavila pitanja čovekove volje i savesti, a umetnost preobrazila prirodu njegove mašte.

POVRATAK LJUDSKOJ FIGURI

Posle dugih perioda analize (kubizam, abstrakcija, enformel) moderna likovna umetnost kao da se ponovo okrenula antropomorfnim slikama svesti, predmetu i figuri, sadržajima koji mogu da budu predmet naracije, dakle ljudskoj priči, literarnom sadržaju. Naročito grafika želi ponovo da uspostavi svoj prekinuti dijalog s neposvećenom publikom. Na tome planu, stremljenja Milana Stanojeva u jugoslovenskoj grafici čine mi se doslednim, iskrenim pionirskim. U likovnom jeziku kakav je onaj s njegovih poslednjih grafičkih listova u akvatinti, u dramatičnim odnosima crne i bele i u onoj antidrami egzistencijalnih značenja koju pružaju savremeni prizori jedinke i grupe u urbanom kadru i urbanim perspektivama, nalazim pravu atmosferu i izraz sedamdesetih godina: živopisnu modu koja vrišti od raspojasanosti i glasnih uspomena na bel epok i jugendstil, filozofiju praznine i hijerarhiju lažnih vrednosti, metafizičku studen i strah od samoće, hipičko udruživanje i poetičnost nove ekstravagancije, pop-art i romantiku siću s dagerotipija naših pradedova i pramajki, mehaniku nemog filma, čaplinovsku grotesku bez Čaplina, seksualna ispoljavanja bez ljubavi i bez fluida, nemogućnost dijaloga, i kao krajnju konsekvencu: otuđenje. Jedinka otuđena od grupe i od same sebe mimolazi jedinku nalik sebi, krećući se među predmetima koji su joj podjednako ravnodušni kao i ljudi. Pa ipak duže posmatranje listova Milana Stanojeva otkriva odjednom simbolički jezik slikarskih znakova, idiomatsko pismo ljudske situacije i ljudskog uslova. Neki predmeti se opsesivno ponavljaju (korpa za otpatke, automobili, buket cveća, gola stražnjica, čigra, bicikl, ivičnjak, saobraćajni znak, stepenice). Lica pokrivaju obično crne naočari da bi još više podvukle impersonalnost individue, dok situacije u kojima su i nesrećni slučajevi prepušteni ravnodušnosti svedoka, kao da osuđuju na anonimnost te sudbine bez zvezda, ta slučajna lica u kosmosu ove grafike s podtekstom.

IRONIČNI PESNIK

Ono što Stanojev nudi svojom grafikom publici to je njena sopstvena sićušnost ako stigne do identifikacije dela. On je ironični opservator sa svim pot-

rebnim unutrašnjim čulima pesnika svoga vremena. Valeri bi rekao:

... Uho govori,

Usta slušaju;

To je razum, budnost, koja život
začinje i sneva:

To je san koji vidi jasno;

To su slika i utvara koje posmatraju;

Stanojev prolazi ulicom snova sa iskvstvima dnevne šetnje koju ne zaboravlja. Zar nije poetična projekcija umetnika u figuri i liku onog mladića s kruškom na dlanu kome su svi okrenuli leđa («Baš me briga») prezirući njegovu čežnju za dijalogom? A tek ona zrnasto staklasta, poentilistički prozračna struktura koja oplemenjuje sigurni crtež i uzdržanu dinamiku gesta i figure. Sve ove kvalitete ostvaruje jedan izvorni slikarski instinkt s tajanstvenim glasom naracije čija se ironična žiža nalazi u podsvesti.

UMETNIK U PROCESU

Stanojev je umetnik u procesu, dosledni izazivač likovnih konvencija, plivač protiv aktuelnih, a odocnelih struja tekućeg likovnog života. Radikalnost i definisanost njegovog figurativnog poduhvata, intuitivno negovanje ličnog izraza koji staje uz bok najsavremenijih tendencija, savremenijih čak od Raušenberga i Vorhola (da pomenemo samo prethodnike i sledbenike pop-arta koji su optiku masovne kulture i mogućnost njenog umnožavanja iscrpili do neslućenih razmera angažujući široku publiku i ljubitelje iz najmlađe generacije). On deluje savremenije, aktuelnije i od nekih istaknutih predstavnika beogradske neo-figurativne grafike (Rogić, Zoran Popović, Đak) jer se svi njegovi napori čine koherentnim plodom jednog kontinuiranog iskustva, zasnovanog na spoju precizne opservacije i slobodne lirске imaginativnosti. Figure i predmeti grupisani su u skladno raspoređenim planovima, koje donekle uokviruju originalne dijagonalne perspektive, čiji je krajnji utisak višedimenzionalan. Osvetljenja reflektorska, bočna, pružaju utisak hladne čarolije, upečatljivog odraza jedne stvarnosti višeg reda, scenarijom moderne kafkijanske bajke. Idiomatico značenje slike diže se u sferu parabole kojoj nisu nepoznata ni sociološka projekcija *Usamljene gomile* jednog Dejvida Rismena niti civilizacija shvaćena kao igra *Homo ludens* niti profil »jednodimenzionalnog čoveka« Markuzeovog.

Poštenje Milana Stanojeva u njegovim poslednjim prizorima napuštenog bića ponovo pokazuje da je njegova jedina mera u slobodnom, visprenom i hrabrom traganju za ličnim izrazom, u prekoračenju situacije iz koje egzistencijalno »biće-za-smrt« privremeno postaje »biće-za delo«. Ono istovremeno optužuje većinu satelita grafičkog izraza koji krađu sjaj pravih zvezda i nude po najnižoj ceni pogled kroz ključaonicu u dvoranu u kojoj se odigrava nepatvoreni preobražaj moderne umetnosti.